

VANA-VIGALA MÕISA VÄIKESE VALITSEJAMAJA LUGU OMANIKU SULEST

Jüri Raud

Vana-Vigala mõisa valitsejamaja paikneb Vigala vallas Raplamaal. Maja ajaloo pole palju teada. Kõige varasem allikas on 1768. a kaart, kuhu on praeguse maja kohale märgitud üks hoone. Sellest algupärasest on säilinud vähe, ilmselt ainult osa keldrikorrusest, mille varasemale päritolule viitavad muu hulgas hüpokaustitaolise keskküttesüsteemi jäänukid – paekiviseintes kulgevad kuumaõhukanalid.

1905. a revolutsiooni ajal valitsejamaja põletati ja alles jäid üksnes tellismüürid. Hoone ehitati uuesti üles, aga selle otstarve muutus, sest sellest sai mõisatöölise elamu. Eesti iseseisvumise järel asus peahoonesse põlütöökoool, mille õpetajate pered majutati valitsejamajja. Pärast teist maailmasõda said hoonesse ruumid ka kauplus ja kutsekeskkooli sõjanduse õppeklass. Iseseisvuse taastamise järel jäi maja tühjalt uut omanikku ootama.

ESIMESED KOHTUMISED

Minu, mu õdede ja venna jaoks algas valitsejamaja lugu 1970. aastate lõpus, kui õppisime mõisa peahoones asunud algkoolis. Meie igapäevane koolitee möödus mõisapargi servas asunud tagasihoidlikust majast, mida kutsuti väikekseks valitsejamajaks. Minu esimene käik valitsejamajja oli arvatavasti kaupluse külastamine maiustuste ostmise sihiga aastal 1979.

Hoone tõeline tähendus meie jaoks sai selgeks hoopis hulk aastaid hiljem, kui meil kõigil olid juba ülikoolidiplomid taskus. 2000. aastate alguses pani vald nimelt väikese valitsejamaja enampakkumisega müüki. Me osalesime pakkumises ja võitsime.

Motiive maja soetada oli õige mitu. Ühelt poolt selle ajalooline hõng: rohkem kui meetripaksused paekivimüürid ja võlvkaarlaed keldrikorrusel, anfilaad, vanad tahveluksed ja vahvärkseinaid põhikorrusel, samuti vanade meistrite kirvejälgedega massiivsed käsitsi tahatud puitkonstruktsioonid pööningukorrusel. Teisalt mõjutas meid kaunis ümbrus: hea oli kujutleda end mõisa vanas Inglise stiilis pargis jalutamas ja linnulaulu kuulamas.

Äratundmine, et see on meie koht, tekkis sellest hoolimata, et esialgne pilt oli trööstitu. Maja ümber laius aastakümnetega kogunenud sodi ja rinnuni kasvav nõges, ainus hooldatud paik oli majatagune aialapp. Suurem osa akendest oli puruks lõõdud ja keldri võlvlagi kohati sisse varisenud, müürides olid praod, katus oli katkine jne. Selle viimasega seotud „pisikest“ probleemi, majavammid vohamist, me tol ajal näha ei osanud. Nägime ainult vammid tegevuse dramaatilist tagajärge, nimelt olid maja ühes

tiivas laetalad koos selle alla jääva põrandaosaga keldrisse vajunud.

Õige kaunitena paistsid meile tol ajal maja lähedal ja tugipiilaritel kasvanud suured saared ja toomingad. See, mida nende juured müüridele olid teinud, selgus alles mõne aasta pärast.

Tagantjärele peab tunnustama, et ostuotsust tehes hindasime maja seisukorra paremaks, kui see tegelikult oli. Ühelt poolt oli see nii seetõttu, et meil puudusid eriteadmised näiteks majavammid kohta, teisalt oli maja prahti täis, liikumine piiratud ja takseerimine jäi pinna-pealseks.

TASA JA TARGU TÖÖTAMINE

Suuremaid töid maja juures oleme teinud suviti puhkuse ajal. Esimesed suved pärast maja soetamist kulusid puhastustöödele. Majast rookisime välja suures koguses seenetanud puitu, mis läks otse lõkkesse. Keldrikorruse tõeline ilu tuli välja alles pärast pehkinud juurviljasalvede ja aastate jooksul kogunenud pinnase eemaldamist.

Et vältida omaenese tarkusest tingitud vigu, kaasasime järgnevate aastate töödesse nõuandjatena juba tunnustatud asjatundjad. Kõigepealt andis meile majavammiga võitlemiseks hädavajalikku teavet Tallinna Tehnikaülikooli professor Urve Kallavus. Tema visiidi tulemusena avasime hulgi puitkonstruktsioone, mille taha olid peitunud majavammid kolded. Jälle lõomas lõke homimikust õhtuni.

Professor Kallavuse soovitusel vedasime välja ka kogu pööningukorrusel oleva soojustuse, st lubja-liiva-saepuru segu. Selgus, et laetalad on väga halvas seisus ja katusekonstruktsioonid tervikuna vajavad tõsist remonti. Olukord oli koguni nii hull, et sarikate tekitatud horisontaaljõud kippusid müüridele liiga tegema. Nende probleemide lahendamiseks palusime abi paljudelt asjatundjalt. Vaatamata halvale tervisele nõustus kohale tulema Eesti Maaülikooli professor Tõnu Keskküla, kes andis näpunäiteid avariilisemate kohtade remondiks. Oma pisikese puuhaamriga koputas ta puitkonstruktsioonid läbi ja näitas, millistele pöörata tähelepanu esmajärjekorras.

Korduvalt käisid kohal insenerid Heino Uuetalu ja Aleksander Danil. Heino Uuetalu õpetuse järgi parandasime müüriosi, milles olid väga suured praod. Mäletan, et ta käis krundi läbi kohapeal valmistatud nõiavitsaga, tuvastamaks veesooni. Ühes kohas ütles ta, et vits näitab seal veesoont, osutades veesoone sihi. Suhtusin sellesse väitesse tookord kaunis skeptiliselt, kuid aastaid hiljem,

(1)

ühel väga vihmasel suvel hakkas sellele suunale jäävas keldrimüüri osas tõepoolest vett sisse nirisema.

Aleksander Danili jooniste järgi remontisime katusekonstruktsioonid ja keldri võlvlae. Kõigi mahukamate remonditööde taga on olnud puutöövirtuoos Ants Hõim, kelle perfektseid sõlmi ja tappe on käinud juba paljud meie juures imetlemas.

Lähitulevikus tahaksime majale terviklikku projekt-lahendust, selle on nõustunud tegema arhitekt Jaan Jõgi. Tööde rahastamise ja asjatundjate leidmise puhul oleme saanud suurt abi Muinsuskaitseametilt.

(2)

VAADATES TEHTULE TAGASI

Praeguseks oleme valitsejamajaga tegelenud umbes 15 aastat. Minult on küsitud, kuidas ma neid aastaid hindan ja mis on korda läinud. Mida oleksin teinud teisiti või mida kahetsen?

Arvan, et laias laastus on tehtud tööd õnnestunud. Tempo pole olnud suur, oleme pigem rõhunud kvaliteedile ja nautinud protsessi. Kõrgelt hindan seda, et nende aastate jooksul on maja viinud mind kokku paljude huvitavate inimestega – fanaatikutega, kellele on vanade hoonete säilitamine ja taastamine missiooniks.

(3)

Mida ma aga kahetsen, on see, et ma maja ajaloo uurimisega kohe alguses pihta ei hakanud, vaid tegelesin, nagu tollal tundus, märksa pakilisemate remondiküsimustega. Praegu on maja endiselt püsti, tema terviski kosumas, aga inimesed, kes tema lugu teadsid, kipuvad kaduma. Nii näiteks käis 2000. aastate alguses meie juures aeg-ajalt juttu ajamas üks vana külamees, kelle vanaisa oli olnud mõisa viimane tisler. Nüüdseks astub see külamees juba ammu Toonela radadel. Meile parandas ta peale oma vanaisa meisterdatud kahe riidekiristu ka rohkesti mälestusi valitsejamajast, mõisast ja toonasest elust. Kindlasti jäid paljud lood rääkimata ja paljud küsimused küsimata ning sellest on tagantjärele kahju.

(4)

(5)

(1) Vaade pesuköögile (lammutati 1937) ja valitsejamajale. Paremalt paistab möisa peahoone. Kõik hooned on märgitud 1768. a plaanidel. Foto ilmselt Eesti Vabariigi algusaastatest. Foto Jaan Vali kogu (2) Ilus vaade jõe poolt 2016. a. Fotod Jüri Raud (3) Tugipiilaril kasvanud puude juured lõhkusid piilari ja tungisid müüridesse. Vasemal näha nõukogude ajal püstitatud puukuurid, mis on nüüdseks lammutatud. Foto 2002. a (4) Katuse kandekonstruktsioonide remont vältas kolm aastat. Töötoonist eemaldati etemiit ja sinna paigaldati kile. Ulatuslike seenkahjustuste tõttu asendati kõik aamtalad ja vahetati müürlatid. Valdav osa sarikaotsi proteesiti. Foto 2013. a (5) Hoone vanimaks osaks peetud keldris parandati 2014. a müürid ja taastati võlvlagi. Müürides kulgevad horisontaalsed kanalid on arvatavasti kunagise küttesüsteemi osad